

ВПЛИВ ГІБРАЛТАРСЬКОГО ПИТАННЯ НА ВІДНОСИНИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ІСПАНІЇ (1956-2011 рр.)

А. В. Бредіхин, Н. О. Лесіва

АНОТАЦІЯ

Стратегічне положення Гібралтару впродовж століть ставало причиною військового протистояння між провідними державами світу. Іспанія володіла Гібралтаром до 1714 року. Після війни за «іспанську спадщину», ця територія перейшла до складу Великої Британії. Іспанська сторона не залишала спроб повернути

© Бредіхин А. В., Лесіва Н. О., 2013

контроль над цією територією впродовж 200 років. У ХХ столітті суперечки між Іспанією та Великою Британією набули нового резонансу, особливо у часи правління генерала Франко. Урегулюванню протистояння в значній мірі сприяли міжнародні організації – ООН та ЄС.

Навіть після прийняття Конституції Гібралтару, іспанська сторона не залишає спроб ініціювати перегляд територіальної приналежності Гібралтару.

Ключові слова: Гібралтар, Велика Британія, Іспанія, відносини, дестабілізація, євроінтеграція, співробітництво, еволюція

На початку ХХІ століття в якості рушійних сил історичного розвитку виступають процеси консолідації держав у наднаціональні інтеграційні об'єднання. Прикладом успішного функціонування подібного роду міждержавних структур може слугувати Європейський Союз. Але не дивлячись на подолання більшості суперечливих питань після Другої світової війни, в об'єднаній Європі ще існують території, які стають причиною напруженості між провідними державами. До переліку таких регіонів відноситься Гібралтар. У Другій половині ХХ століття проблема приналежності Гібралтару стала головним чинником дестабілізації відносин між Іспанією та Великою Британією.

З огляду на вищезазначене **актуальність досліджуваної проблеми** полягає у вимірі міждержавних відносин в контексті європейської інтеграції. Мова в першу чергу йде про наявний фактор дестабілізації у відносинах двох серйозних гравців у європейському оркестрі – Велику Британію та Іспанію. Окрім цього гібралтарське питання є одним з великої низки проблем анклавних регіонів. До переліку таких територій можна віднести – Фарерські острови, Сеуту та Мелілью, Калінінградську область Російської Федерації.

В останні роки в історичній науці доволі активно розвивається напрям досліджень саме анклавних регіонів. Така ситуація склалася внаслідок того, що території з незначною кількістю населення стають причиною загострення міждержавних відносин.

Метою статті є вивчення впливу проблеми Гібралтару на політичні відносини між Великою Британією та Іспанією.

З огляду на наявний комплекс літератури з досліджуваної проблеми, варто констатувати відсутність комплексного доробку, присвяченого вивченню історії проблеми Гібралтару. З наявних досліджень вітчизняних фахівців можна відзначити роботи Ю. В. Павлишеної, О. П. Лук'янова [1, 2]. З-поміж наукових розвідок зарубіжних авторів нами були використані роботи П. Голда, Х. Левіє, С. П. Пожарської, С. М. Хенкіна, Д. Тереро [3, 4, 5, 6, 7].

У 1704 році під час війни за іспанську спадщину, ця невеличка частка суходолу була захоплена англо-голландською ескадрою та утримувалась майже 10 років. Після завершення бойових дій було укладено Утрехтську угоду. Згідно із статтею 10, Іспанія передавала Гібралтар Англії на «довічні часи». Також аналізуючи текст угоди, ми бачимо, що Іспанія могла поновити суверенітет над Гібралтаром в разі його втрати Англією [8]. Доречі, це єдиний випадок у світовій політиці, коли на залежну територію однієї держави претендує інша, спираючись на міжнародну угоду.

Впродовж 300 років Іспанія не полишала намірів повернути Гібралтар, такого роду прагнення підтверджується 14 масштабними блокадами. Кожен із іспанських урядів ХХ століття неодноразово проголошував наміри повернути цю територію до складу країни. Відомий іспанський дипломат 1940-1960-х рр., професор Сальвадор де Мадар'яга доволі влучно сформулював прагнення його країни змінити залежне положення Гібралтару від Британії: «Проблема Гібралтару представляє собою не лише питання, яке визначають іспанці, скоріше це питання визначає іспанців. Навіть не має

гадки проте, щоб Іспанія не прагнула повернути Гібралтар. Вона б тобі була б не Іспанією, не маючи такого прагнення.» [9]

Однією з перших серйозних заяв про наміри повернути Гібралтар, була іспанська нота направлена уряду Великої Британії у 1940, але у розпалі війни, вона залишилась без конкретної відповіді. У 1956 році питання про повернення Гібралтару було розглянуто у Комітеті з питань деколонізації ООН. Лише у 1966 році за посередництва ООН Іспанія та Велика Британія розпочали діалог предметом якого стало майбутнє Гібралтару. Згідно із домовленостями між сторонами, 10 вересня 1967 року було проведено референдум в Гібралтарі стосовно його приналежності. Результати волевиявлення населення виявилися доволі прогнозованими – лише 44 громадянина з 12200 висловилися за приєднання до Іспанії. Такі результати були обумовлені передбачуваними факторами: по-перше, більшу частину населення та адміністрації склали британські піддані, по-друге, економіка та інфраструктура повністю підпорядковувались Великій Британії, по-третє, гарнізон, розквартирований в Гібралтарі, був укомплектований з англійців. Доволі суттєвим фактором, який вплинув на результати референдуму, був режим генерала Франко в Іспанії. Власне іспанська політична система, ставала свого роду головним негативним чинником [10].

Будь-яке історичне явище дослідник має розглядати під різним кутом зору. Саме багатовекторного підходу вимагає й вивчення проблеми Гібралтару. Ще одним доволі серйозним фактором є сутність іспанської зовнішньої політики. На північному узбережжі Африки розташовані іспанські анклави – порти Сеута та Мелілья. Іспанія займає доволі жорстку позицію стосовно можливого повернення цих міст Марокко. Правлячі еліти провідних держав світу, в першу чергу Великої Британії та США, добре розуміють, що у разі повернення Гібралтару Іспанії, обидва береги можуть опинитись під контролем однієї держави. Особливо цей мотив простежувався до падіння режиму Франко.

Наприкінці 1960-х років Іспанія не залишала спроб винести питання Гібралтару на найвищий міжнародний рівень, а саме сприяла його розгляду у Генеральній Асамблеї ООН. У 1968 році на хвилі боротьби з колоніалізмом, ООН 18 грудня, оприлюднила резолюцію, згідно із якою Велика Британія мала передати Гібралтар під юрисдикцію Іспанії. Британський уряд відмовився виконувати таке рішення, заявивши про наміри переглянути статус території та провести реформи в системі управління Гібралтару. Такий крок по суті став відповіддю на дуже гостре питання, пов'язане з колоніальним статусом цього регіону. Британська сторона бачила вихід у розробці конституції для Гібралтару, яка б дозволила викреслити його з «переліку територій без самоврядування» ООН.

Розробка конституції тривала майже рік. У 1969 році вона набула чинності. Доволі цікавою, з історичної точки зору є преамбула, де йдеться про те, що «Уряд Її Величності ніколи не піде на укладення угоди, яка може призвести до зміни приналежності Гібралтару» [11]. Органи місцевого самоврядування, утворені згідно із конституцією, мали доволі вузький спектр повноважень, створювалась лише ілюзія наявності інституцій. Як і раніше Гібралтар підпорядковувався виключно британській адміністрації.

У відповідь на прийняття конституції, іспанський уряд того ж року реалізував цілий комплекс заходів, спрямованих на повну блокаду території Гібралтару. Громадянам Іспанії суворо заборонялось тут працювати, повністю скасовувалось сполучення, припинявся телефонний зв'язок, повітряний простір над Іспанією закривався для британських літаків, які прямували до Гібралтару.

Такі заходи призвели до збільшення англійських витрат на утримання «колонії», так, наприклад, у 1970 р. Британія витратила на Гібралтар 4 млн. фунтів стерлінгів, а у 1980 ця цифра збільшилася до 14 млн.

Іспано-британські відносини кінці 1960-х – початку 1970-х у царині гібралтарського питання, набули доволі гострого характеру, більшість тогочасних аналітиків проводила справедливі паралелі із Берлінською кризою.

Ситуація залишалась складною до 1975 року. Після смерті генерала Франко та зміни зовнішньополітичної доктрини, Іспанія була змушена почати новий діалог с Великою Британією. Головним пріоритетом для Іспанії стала європейська інтеграція, але у британської сторони був доволі серйозний козир – право вето на набуття повноправного членства у ЄС.

В результаті довготривалих переговорів, сторони дійшли згоди по принциповим питанням. Іспанська блокада Гібралтару мала бути ліквідована, Британія обіцяла продовжити переговори стосовно статусу регіону в форматі консультацій з представниками ООН. Результатом вищезазначених домовленостей стала Лісабонська декларація 1980 року. Розширення ЄС доволі серйозно сприяло налагодженню діалогу між Іспанією та Великою Британією.

Наприкінці 1980-х років нове, доволі ліберальне економічне законодавство перетворило Гібралтар в офшорну зону, сприяючи при цьому економічному підйому. Серйозною статтею прибутків гібралтарського бюджету став транзит вантажів та пасажирів.

Впродовж майже 20 років Іспанія та Велика Британія обмежувались переговорами, які носили виключно протокольний характер, кардинальних змін у статусі Гібралтару не відбулось. Багато в чому такій ситуації сприяв Європейський Союз, керівництво якого неодноразово наголошувало на необхідності розвитку цієї території як стратегічного напрямку для всієї об'єднаної Європи. По суті проводилася вміла політика обминання гострих кутів та запобігання суперечкам між Британією та Іспанією.

Нове загострення гібралтарського питання відбулося у 1998 році. Іспанський уряд, намагаючись знову підняти питання про належність Гібралтару, скористався правом вето на прийняття цілої низки законодавчих актів ЄС. Посилаючись на «гібралтарську складову», було припинено імплементацію директив, пов'язаних з кредитними установами, прикордонним контролем, конвенцій про співпрацю у митній справі та перетині кордонів. Спроби іспанської сторони винести гібралтарське питання на порядок денний самітів ЄС тривали до 2001 року.

Результатом чергового раунду переговорів стала підготовка так званого «спільного суверенітету» Іспанії та Британії. Зокрема, ключовими пунктами майбутнього договору мали стати спільне управління та контроль на військовими базами обома сторонами. Такий варіант розв'язання проблеми мав бути винесеним на всенародне обговорення в Гібралтарі. Але під тиском політичного істеблішменту, Ентоні Блер був змушений припинити реалізацію вищезазначених положень в односторонньому порядку, створивши таким чином передумови для критики збоку Іспанії.

У 2007 році Гібралтар отримав нову конституцію, згідно із якою зовнішня політика, військові питання та внутрішня безпека знаходяться під юрисдикцією виключно британського уряду. Порівнюючи із попереднім головним документом держави, нова редакція надавала більше повноважень гібралтарській адміністрації, встановлювала інноваційний характер відносин із Великою Британією, в першу чергу в економічних питаннях та прийнятті самостійних політичних рішень, не пов'язаних із зовнішніми відносинами. Не дивлячись на певні поступки у сфері внутрішньої політики, Гібралтар залишається територією, яка повністю підпорядкована Великій Британії.

Іспанська сторона продовжує наголошувати на необхідності надання суверенітету Гібралтару та перегляді його міжнародного статусу. Неодноразово представники

іспанського уряду зазначали на тому, що у Генеральній Асамблеї ООН визнають наявність колоніального статусу Гібралтару, що, безумовно, йде всупереч уставу цієї міжнародної організації. Також на думку іспанської сторони, питання про самовизначення Гібралтару має бути ініційоване Британією, визначення приналежності важливо проводити без втручання англійського уряду. В цілому, аналізуючи офіційні заяви іспанських урядів 2000-2011 рр. можна зробити висновок про серйозне бажання включити Гібралтар до зони впливу Мадриду.

Британській уряд впродовж 2007-2011 рр. неодноразово наголошував на «оновленому» статусі Гібралтару. Будь-які звинувачення в існуванні колоніального режиму Лондон спростовує й зазначає, що конституція 2007 року цілком відповідає принципам демократії та гарантує самоврядування Гібралтару. Британська сторона готова ініціювати питання про надання суверенітету, але виключно в разі його стовідсоткового визнання Іспанією [12].

Власне населення Гібралтару, згідно із дослідженням 2009 року соціологічної служби ЄС «Євробарометр», вважало що ця територія має стратегічне значення й поки не готова до повної незалежності. 87 % населення Гібралтару виступають за збереження британського впливу, вважаючи його гарантією безпеки та стабільності [13].

Європейський Союз та його інституції неодноразово виступали у ролі арбітрів з вирішення суперечок навколо Гібралтару. Керівництво ЄС намагається сприяти якомога більшій інтеграції цієї території до європейських структур з метою припинення спекуляцій навколо приналежності.

Таким чином, проблема Гібралтару, яка існує майже 300 років, залишається невирішеною й часто стає предметом суперечок Іспанії та Великої Британії. Впродовж другої половини ХХ століття неодноразово виникали конфлікти навколо цієї території, особливу активність проявляє іспанська сторона, яка постійно намагається привернути увагу інших держав. Значне пом'якшення відбулося після смерті диктатора Франко, налагодженню діалогу між Лондоном та Мадридом у значній мірі сприяла європейська інтеграція. ЄС впродовж останнього десятиліття намагається стабілізувати суперечки. Аналізуючи останні події та звіти Єврокомісії, можна говорити про ймовірну передачу контролю над Гібралтаром Європейським Співтовариством. Також цілком імовірний так званий «гонконгський» сценарій, коли Британія надасть повну незалежність Гібралтару, або передасть його під формальний контроль Іспанії.

РЕЗЮМЕ

Стратегическое положение Гибралтара в течение столетий выступало в роли ключевого фактора, приводившего к противостоянию Великобритании и Испании. Испания владела Гибралтаром до 1714 года. После войны «за испанское наследство» эта территория перешла под контроль Англии. Испанское руководство не оставляло попыток вернуть контроль на стратегическом регионе в течении 200 лет. В ХХ столетии разногласия между Испанией и Англией получили новое развитие, особенно во времена правления генерала Франко. Урегулированию противостояния в значительной степени способствовали международные организации – ООН и ЕС. Даже после принятия конституции Гибралтара, испанская сторона не оставляет попыток инициировать пересмотр его территориальной принадлежности.

Ключевые слова: Гибралтар, Великобритания, Испания, отношения, дестабилизация, евроинтеграция, сотрудничество, эволюция.

SUMMARY

Gibraltar's strategic position for centuries acted as a key factor in giving the opposition the UK and Spain. Spain had to Gibraltar in 1714. After the war, "the Spanish Succession" ,

this area came under the control of England. Spanish guide to attempt to regain control over a strategic region for 200 years. In the twentieth century the differences between Spain and England have received a new development, especially during the reign of General Franco. Resolve conflict greatly contributed to international organizations - the UN and the EU. Even after the adoption of the Constitution of Gibraltar, the Spanish side keeps trying to initiate a review of its territorial jurisdiction.

Keywords: Gibraltar, UK, Spain, relationships, destabilization, european integration, cooperation , evolution.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Павлишена Ю. В. Джерела про характер, особливості та типологію внутрішньополітичної діяльності іспанського франкістського режиму (1939-1975 рр.) / Ю. В. Павлишена // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. – Вінниця: ВДПУ. – Випуск ІХ. – 2005. – С. 385-389.
2. Лук'янов О. П. Проблема Гібралтару в зовнішній політиці Іспанії, 1963 – 1985 рр.: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / О. П. Лук'янов. - Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля.— Луганськ, 2003. — 20 с.
3. Gold P. Gibraltar: British or Spanish? / P. Gold. – New-York: Routledge, 2005.– 470 p.
4. Levie H. The Status of Gibraltar / H. Levie. – Colorado: Westwood Press, 1983. – 328 p.
5. Пожарская С. П. Генералиссимус Франко и его время / С.П. Пожарская // Новая и новейшая история. – 1990. - №6. – С.164-185
6. Хенкин С. М. Метаморфозы политического развития Испании / С. М. Хенкин // Латинская Америка. – 2005. - №2. – С.41-57.
7. Terrero J., Regia J. Historia de Espana. De la Prehistoria a la Actualidad / J. Terrero, J.Regia. – Barcelona: Editorial Optima, 2002. – P.464.
8. Treaty of Utrecht (1713) [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.1911encyclopedia.org/Treaty_Of_Utrecht.
9. Madariaga S. Spain: a Modern History/ S. Madariaga. – London: Macmillan, 1978. – P.114.
10. Jackson W. The Rock of the Gibraltarians / W. Jackson, London: Associated University Press, 1987. – P.117.
11. The Gibraltar constitution [електронний ресурс].–Режим доступу: http://www.gibraltar.gov.gi/images/stories/PDF/constitution/New_Gibraltar_Constitution.pdf
12. Винокуров В.Ю. Теория анклавов / В.Ю. Винокуров. – В.Ю. Винокуров. – Калининград: Терра Балтика, 2007. – С. 229.
13. Dax L. Living conditions in Europe 2002 – 2005 / L. Dax. – Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, 2007. – P.97.

Надійшла до редакції 21.11.2013 р.